RİZELİ ŞAİRLERLE BİR SOHBET

Ali ÇELİK

Rize'de dört yıldan beri yapılmakta olan KARŞI-BERİ ATMA TÜRKÜ YARIŞMASI'nın bu yılki finalinde biz de bulunduk. Rize Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü'nün düzenlediği yarışmada finale kalan beş şair, daha önce tesbit edilip kendilerine bildirilen konularda, onar dakika süreyle birbirleriyle yarıştılar.

Yarışmadan sonra Halk Eğitimi Başkanı Orhan Naci AK, Mehmet Âkif ERSOY Lisesi Müdürü Abdulkadir İPEKOĞLU, Şevki FIRTINA, Cevahir ŞERBETÇİ, Ahmet KABİL ve Halil ER'le yaklaşık iki saat sohbet ettik. Önce bir mülakat şeklinde düşünmüştük ama sonra işi tam anlamıyla oluruna bıraktık. Onlar kendi problemlerini sayıp döktüler. Düzenlenen yarışmalardan, gördükleri ilgiden veya ilgisizlikten söz ettiler. Sonra bizim merak ettiğimiz konulara açıklık getirmeğe çalıştılar.

Şikâyetlerine vesile olan konulardan biri «ayak» diğeri «beyit» hakkında

Atma türkünün beyit birimiyle söylenen şeklini de çok zor buluyorlar. O. EFENDİOĞLU: «Dörtlü türkü söylemeğe geldi mi, çıkayım şuraya, biz sayın arkadaşımla dedik ya, dörtlü türkü diyelim, beş saat diyeyim, sesim kesilirse bırakayım. Ağızdan çıkarken cevabını yapıştırayım.» diyor. Diğer şairler de onu destekliyorlar. Aynı veya benzer konuların her yıl tekrarlanmasının onları olusuz yönde etkilediği, kısıtlamalar yüzünden artık yeni, orijinal şiirlerin meydana çıkmadığını belirtiyorlar. Bu konuda da O. EFENDİOĞLU şöyle diyor: «Bizi şimdi boğan bu belli konular. Biz belli konulara alışa alışa kırık plak gibi aynı yere dönüyoruz. Bir de yerinde arkadaşım şair ama, genel kültürü yok. Biliyorsun bu iş biraz da genel kültüre dayanmalıdır.»

Rize ve çevresinde görülen, yedi heceli, iki mısradan meydana gelen bu türkünün meşei hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istedik. O. EFENDİOĞLU şunları söyledi: «Bu konuda henüz bildiğimiz bir şey yok. Şimdi Sayın Hocam, Şöyle bir şey diyelim: Bu Rizeli'ye has bir durum olsa ki bu atma türkü Rize'de çok yaygındır. Rize'linin ekserisi Kafkasya'dan gelmiş, Arabistan'dan gelmiş. Belli bir yörenin olsa bunu başkaları bilmeyecekti. Buraya Of'un yukarısına, Çaykara'ya gittim. Oraya geldi altmış sene üzerine Rumlar. Atma türküyü bizim gibi diyorlar ama ezgilerimiz değişik. Bunun nereden geldiğini bilmiyoruz. Çok eskiden beri Rize'de var.

Sonra, Trabzon-Akçaabat'taki bir başka yarışmadan söz ediyor: «Trabzon-Akçaabat'a gittik. Halk Eğitim

Merkezinde genç, çok iyi bir şair, hem kemençeci, hem şair. Dedim ona: Takıl Bana Tarif ettim ona bu bizim dediğimiz gibi, benlen dayanamadı. Fakat Çaykara'da da bu var.»

Konuşmalardan anladığımız kadarıyla atma türkünün bu türün en yaygın olduğu bölge Rize ve çevresidir. Bu türün en başarılı şairleri de buradan çıkmaktadır. Nitekim sohbet biraz daha ilerleyince eski günlere, eski şairlerle ilgili hatıralara dönmek kaçınılmaz oldu. Böylece, biz de onları kısmen de olsa tanımak mutluluğuna eriştik.

Pazar Köyünde, asıl adı Mustafa, lakabı Torpi Dayı olan koluda atmacası yetmiş beşlik ihtiyar delikanlıyla karşılaşmasını anlatırken, Osman EFENDİOĞLU, biraz önce sahnede yarışan şairden çok farklıydı. Asıl mecramı bulmuş bir dere gibi rahatlamıştı. Torpi Dayı ona «Takıl bana» demiş, o da takılmış:

Osman: "Gözünü çıkaracak
Kolundaki atmaca"
Torpi: "Bu günlere hastadır
Fazla vurdu ilaca"
Osman: "Derdini anladın mı
Belki istiyor koca"
Torpi: "Atmaca müslümandır
Uçarak gitmiş hacca"
Osman: "Ben beğenmedim oni
Tuyi idi alaca"

Torpi: "Yakında değişicek
Okumuş oni hoca"
Osman: "Barı çöz zincirini
Uçsun çıksın Miraca"
Torpi: "O kadar beceremez
Fukaradır paraca"
Osman: "Ya yiyelim etini
Vuralım onu saca"
Torpi: "Alt tarafı bi kuştur
Yetmez sen gibi aca"
Osman: "Bari azat edelim
Sokmadan seni borca"
Torpi: "Hele bir eyilensin
Çok kuş tutar karaca"

Ben eminim ki, benimle birlikte bu sohbette bulunanların çoğu bu atışmaları defalarca dinlemişlerdir. Buna rağmen onlar da en az benim kadar ilgi gösteriyorlardı. Hem bu yarışmalar sadece erkek-erkeğe de olmuyormuş. Osman Dayı köylerde karşılaştığı kimi kadın şairler hakkında şöyle diyordu:

«Hani bir bakımşsın okur yazarlığı olmaz. Ömrü hayatında şiir dememiş. Bi başlar, dersin bu edebiyat profesörü. Hani onların halet-i ruhiyesinde bu var yani.

Raziye Abla var doksan yaşında. Bunun bazı türkülerini duymuştum. Dedim ona ki; Raziye Abla, şöyle takılalım birbirimize dedim ona.

Dedim: Köpekler yemez seni
Belin oldu kukari
Dedi: Sen edemezsin benlen
Benim eski dulkari
Dedim: Kocan öldüğü zaman
Bir koca alsan bari
Dedi: Bırakıp gidemedim
Büyüttüm çocukları
Dedim: Şimdi dolaşıyorsun
Eteklerin yukarı
Dedi: Yaş ki aştı sekseni
Zati kaldırdım ari
Dedim: Gören kız beller seni
Giydin pembe şalvarı
Dedi: Fazla ileri gitme
Yersin benden şamarı

Ben çocukluğumdan hatırlıyorum. Türkü söylemek için çok çeşitli şeyler

vardır. Köylerde işler yaygın bir şekilde imece usulüyle yapılır. Odun taşıma, gübre taşıma, harman etme, mısırları ayıklama, üzüm toplama gibi işler komşular bir araya gelir yapılır. Kızların, gelinlerin veya erkeklerin yapacağı işler var. Meselâ üzüm toplama işi erkeklerindir de odun taşıma işi kadınların, efendim, odunları kesmek, doğramak işi erkeklerin. Şimdi biraraya geldikleri zaman türkü söylenir. Bazan kesme veya atma türkü, bazan da yörenin bilinen türküleri söylenir. Bu, bu yörenin eğlencesidir. O olmadan o iş olmaz. Yani benim çocukluğumdan hatırladığım şimdi her genç kız olsun, erkek olsun, türkü söylemeğe heves eder. Çünkü onu gördü onunla itibar kazanacak. Onunla kendini gösterecek. Bu şekilde gelenek halin de, görerek çevresinden öğreniyor. Yeteneği varsa geliştiriyor. Düğün lerde kalkıyor bir başkasıyla atışıyor. Bir iki mağlup oluyor, bir daha ben bu işi yapamam diyor vazgeçiyor. İyi şairse başka düğünlere de davet ediliyor. Oralarada gidip söylüyor. Böylece bu şiir, atma türkü gelişiyor.

Yani ilk başlangıçta Karadeniz bölgesinde, Rize'de yaşayan insanın hayatının bir parçası, konuşma tarzı.

- Daha sonra bunlar arasından gelişenler şair olarak ortaya çıkıyorlar.

Cevahir'in konuşmaya katılmasıyla yine ayak ve konu meselelerine dönüyoruz, Cevahir,

«Bizi konularla sınırlandırıyorlar, bir de ayakla bağlıyorlar, biz çirkef kelime konuşmayız. Tıkandığımız yerde dururuz. Çok çok beş puanımız gider. Halk biraz şakalı, nükteli takılmalı yarışmalar istiyor. Bu tutum atma türkü - yü bitirdi. Bi dahaki sene ben de katılmıyacağım.»

-Yarışmalarda sınırlandırma olmamalı mı ?

«Ayak verilmemeli. Ayağı biz buluruz. Benim verdiğim ayakla o, onun verdiği ayakla ben yarım saat söyleriz. İyi tanımadığım, bilmediğim konularla, heyecan, puan kırılacak korkusu ve alışık olmadığımız, dilimize yabancı ayaklar verilince diğer kısıtlamalar da bunlara katılınca biz güzel yarışamıyoruz.»

Şairlerle sohbetimiz akşama kadar sürdü. Samimiyet arttı ve nihayet onların istediği şekilde serbest bir atışma dinlemek imkânı bulduk.

Kemençenin eşliğindeki bu manzum konuşmadan bir bölümünü aktarmadan edemeyeceğim. Şair Şevki FIRTINA ile Şair Osman EFENDİOĞLU arasında şöyle bir atışma meydana geldi:

Şevki: Osman Dayı yer misin
Dana keseyim sana
Osman: Dana nereye buldun
Yalana bak yalana
Şevki: Burası çok daracık
Gel çıkalım salona
Osman: Desene bana Şevki
Başlayalım horona
Şevki: Olsun canlarım kurban
Hallarımı sorana
Osman: İkimiz eski şair
Namın gitti cihana
Şevki: Çok yazık oldu dedim
Beyazlık var kafana
Osman: Arayıp buldu seni
İhtiyarlık kaybana

Şevki: Dünyadan gidicisin
Demedimiyum sana
Osman: Şevki habu yaşlılık
Bir gün dalar yakana
Şevki: Ne hatıra bıraktın
Osman Dayı arkana
Osman: Susadım bir su getir
İçeyim kana kana
Şevki: Osman Dayı darılmaz
Habu dünyada bana
Osman: Dağlara beyümüşüm
Ben yemişim lahana
Şevki: Hamsi koli ekmeği
Hiç geldi mi sofrana
Osman: Ya biraz getir bana
Belki vardır bohçana
Şevki: Haçan gördüm yoğurdu
Ben cana vurdum cana

Osman: İşte böyle olacak dedikten sonra dörtlü türkü söylemeye başladılar.

Osman: Şevki gelip katıldın
Bu günkü yarışmaya
Çok iyi iş becerdin
Girdin sıralamaya

Şevki: Aradı buldu beni
Halk Eğitim Merkezi
Bu akşam haburaya
Davet ettik herkesi

Osman: Dua edin Osman'a
Şair doldu her yanı
Şevki o türkülerle
Fazla aldın puanı

Şevki: Olamadım birinci
Gemim vurdu karaya
Rize'nin şairleri
Toplantı bir araya

Osman: Millet rağbet etmeyi
Şairin kiymetine
Sakın kabahat bulma
Sen jüri heyetine

Şevki: Geldik ha buralara
Harcadık kendimizi
O eski dedelerim
Bilir kıymetimizi

Osman: Şevki vurmuştur bize
Jüri heyetin hıncı
Türkiye'de farketmez
Beşincilan birinci

Şevki: Şair değilsin diye
Şöyle böyle dediler
Ben öyle anlıyorum
Hakkımızı yediler

Başta Osman Naci AK, şairler, Abdulkadir Bey, kemençeciler horon halkasını oluşturdular. Birlikte bir işi daha bitirmenin mutluluğu, misafirleri uğurlamanın rahatlığı ile bizi de aralarına alarak horona başladılar. Bir yandan kemençe, öte yandan atılan türküler. Sıra beklemeğe gerek yok.

Oyunun ritmi, şairlerin söyledikleri, bize Karadenizli'nin ne denli aceleci olduğunu gösterdi. Uzun zaman düşünmeğe, sözü uzatmağa hikâye anlatmağa zaman yok. Belki de bu yüzden bu yörenin insanı fazla hikâye masal bilmez. Yolda yürürken çabuk, işinde çalışırken çabuk, konuşurken çabuk. Bu çabukluk konuşmayı bile manzum hale getirir.